

≡ EEN UITZONDERING.? ≡

LET A. U. B. op de PUNCTUATIE ACHTER het opschrift: een punt en een vraagteken. De plaat is een reproductie van een schilderij van den beroemden Gerard Dou, en hij is er de schuld van, dat ik twee teekens achter den titel heb gezet. Het werk stelt voor een nieuwsgierig meisje. Nu ga ik eerst de punt en dan het vraagteken verklaren. De punt betreft meer den schilder en het vraagteken de voorstelling op het schilderstuk.

Gerard Dou was een verdienstelijk leerling van Rembrandt.

Max Rooses heeft ze met elkaar vergeleken en komt dan tot de conclusie, dat de meester z'n kunstkracht zocht en toonde in de tegenstelling van licht en donker. Bij Dou zou die tegenstelling niet zoo scherp uitkomen en bij hem is geen *schijnen* van licht, geen gloed, maar alleen een zacht glimmen. Ook zou Dou meer op het uiterlijke dan op het innerlijke der menschen hebben gelet; zou hij den buitenkant alleen hebben willen schilderen, terwijl Rembrandt ons lezen doet in de harten van zijn menschenfiguren. Hij gaf de ziel, die zich als afspiegelde op het gelaat. Bij Gerard Dou daarom geen hartstocht op z'n doeken; het menschelek leed peilde hij niet, en als hij de smart beeldt, is het slechts de pijn, die veroorzaakt wordt door de nijptang van den tandentrekker.

Rembrandt... hij „bidt af het wondere licht uit de diepten des hemels, den gloed van zijn eigen leven, het lijden, dat zwijgen leert en dat daarom van hooger orde is.”

En de leerling brengt het niet verder dan tot niet eens fijnen humor, als ie de tegenstelling van lach en traan poogt weer te geven: een bedroefde dochter schildert met baltoilet en een ziekenkamer opsmukt als een boudoir, dat van weinig smaak getuigt.

Als dit alles nu waar is, dan noem ik toch „De Nieuwsgierige” een uitzondering. Het is een avondlichtstuk evenals „De Avondschool.” En vanzelf is dus het licht zachter en de lightsfeer beperkter. Een kunstlichtdoek. Hier: de primitieve tuitlamp, maar die toch het meisje goed doet uitkomen en de gelaatslijnen zelfs scherp teekent. Maar dan — al verglijdt het vlamgespeel langzaam in donkerte, al is hier niet de scherpe grens maar meer de overgang, toch is er de tegenstelling wel tusschen licht en duisternis en verloochent hier de leerling zijn meester niet. Bovendien — ik weet niet of het cliché het doen zal in ons tijdschrift — maar op de plaat, die bij mij ligt, spreekt het gezicht z'n duidelijke taal. De oogen boren door den avondlijken schemer, en wat ze hoort tegen den achtergrond der avondstille, doet haar den adem inhouden. De mond wat open, als om ook op te nemen, wat ze zoo graag heelemaal weten wil, nu ze er een deel van heeft verstaan. Wat het is — ik weet het niet. Maar het prikkelt de nieuwsgierigheid steeds meer. Een minneberichtje — een schandaalkroniekje — een lasterpraatje — een „heb-'t-jenog-niet-gehoord-nieuwtje — maar wat doet het er toe! Nieuws is 't in elk geval, een geheimpje lijkt het, maar zal het nu niet lang blijven. Zwijgen is een kunst en die zich zelf niet beheerschen kan in 't een, kan het meest ook niet in 't ander.

Wat heeft ze er aan, als ze weet, wat daar misschien met fluisterstem wordt verhandeld, als ze het niet oververtellen zou! Da's juist de weelde van het luistervinken, dat het haar belooft morgen een: Hoe weet jij dat? van een buur of kennis of huisgenoot! ☒

190

Is dan deze schilderij van Dou geen uitzondering? Als Max Rooses gelijk heeft, stellig. Want hier is contrast tusschen licht en donker en hier is een menschele hartstocht te lezen op dat meisjesgezicht. Hier teekent zich het innerlijk af op het uiterlijk! Straks gaat ze naar binnen, rijker dan toen ze zoeven naar 't venster ging op de jacht naar 'tonbekende. Ze heeft het gevangen; het is buit gemaakt en ze zal er van genieten nog dagen lang — misschien wel ten koste van haar bekenden.

De Nieuwsgierige — een uitzondering. Punt.

De Nieuwsgierige — een uitzondering? Vraagteken. Dat kind met die tuitlamp is al oud — een zeventiende-eeuwsch type. Dou heeft haar gekend. Maar leeft ze nog niet — in onzen tijd, die de tuitlampen alleen in een museum van oudheden doet vinden? Zij is er nog wel en is zij een uitzondering? En — ik haast me om een verkeerde gevolgtrekking te voorkomen — nieuwsgierigheid en daarmee gepaard gaande babbelsucht is niet beperkt tot „Aagjes.” Jan Ploeger noemt ze ziekten, die evenzeer bij mannen als vrouwen voorkomen. Luisteren is goed, en kijken, scherp kijken uitnemend, als bij het hooren en zien ook het zwijgen voorkomt. Als men maar eens begon met alleen over te vertellen, wat zeker waar is, zegt Jan Ploeger, hoe rustig zou het in de wereld worden.

En als men dan van dat zeker ware nog eens verzweg, wat den naaste schaden kon, wat naar den aard der liefde beter bedekt kon blijven... Babbelsucht is een kwaad, dat als een vuur voortlaait en verteert.

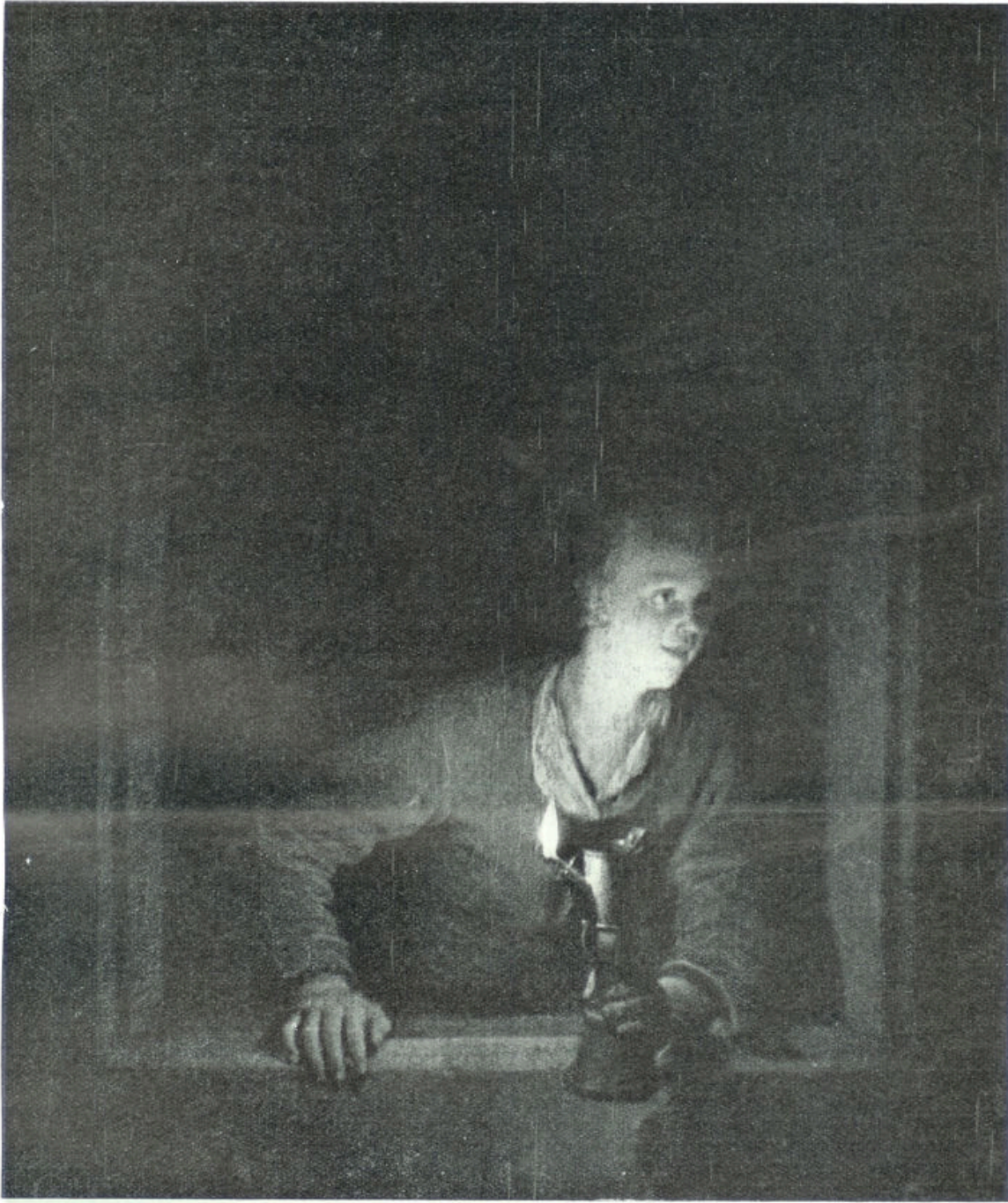
Förster heeft daar een goed opstel over geschreven en er voor gewaarschuwd om toch niet verder te vertellen, wat de vriend van een neef hoorde van zijn vrouw, aan wie het dienstmeisje vertelde, wat de waschvrouw eens achter de op een kier staande deur had opgevangen en wat natuurlijk waar moest zijn.

Hij herinnert aan wat Augustinus over zijn moeder schreef, dat deze eenvoudige vrouw nooit verder vertelde, wat zij leelijks hoorde van anderen. Zij verstond de kunst van het zwijgen, dat het kwaad verhindert voort te woekeren. Zulke menschen toonen karakter.

Jakobus noemt de tong een onbedwingelijk kwaad, vol doodelijk venijn. Een vuur, een wereld van ongerechtigheid. De Pythagoreeërs in het oude Griekenland hadden de gelofte afgelegd om de eerste drie jaren dat ze lid van hun orde waren, te zwijgen. En ieder, die tot hun orde wilde behooren, moest zich aan die lange zwijgproef onderwerpen. Zoo wilde men leeren zich zelve te beheerschen. Wie zwijgen kan, kan meer. Die is meester en geen slaaf. Salomo noemde een man, die over z'n geest heerschte, sterker dan die een stad inneemt. Het kweken van nieuwsgierigheid — en hoe snel schiet dit plantje omhoog — hoe is de aarde in veler harten er voor toebered — leidt vanzelf tot praten, babbelen, rammelen over wat men hoorde en half hoorde en wat een ander toch ook moet weten, al zou 't alleen maar zijn, opdat die ander den nieuwsgierige voor slim of gauw of knap zou houden.

Wij hebben in ons Nederlandsch nog al enkele spreekwoorden en spreuken, die waarschuwen tegen ijdele nieuwsgierigheid en „tongeklank.” Het zwijgen wordt er in aangeprezen; er wordt in herinnerd aan de groote waarde der spaarzaamheid bij het spreken, ook waar kleine potjes en zelfs muren ooren hebben. En die betrekkelijke rijkdom van spreekwoordelijke uitdrukkingen op dit gebied doet ons inderdaad gelooven, dat het vraagteken achter het opschrift van dit opstel op z'n plaats staat.

A. L. v. H.

Naar een schilderij van Gerard Dou
in het Rijksmuseum te Amsterdam